

A MAGOSLIGETI MÁLÉVETŐGÉP

A Néprajzi Atlasz számára gyűjtőpontul kijelölt Magosligeten (Szabolcs-Szatmár megye) 1960-ban bukkantam rá egy olyan kukorica vetőszervezetre, amely az adatközlőim szerint a szatmári Erdőhát több falujában is használathban van, ha nem is olyan általánosan, mint Magosligeten. Az itteni általános használat oka az, hogy az első példányát is itt készítették el, majd tökéletesített alakjából mintegy 30—35 példány készült részben helybeli használatra, részben a szomszéd falvak lakói részére, de elkerült belőle egy a távolabbi Csengersimára is.¹

A kukoricavetőgép e formáját Balassa Iván monográfiája nem ismeri, sőt hozzá hasonló szerkezeetről sincs tudomása.² Bár a vetőgép jelenlegi formájának eredete nem tisztázott, későbbi elterjedése, a mai napig való általános használata szoros összefüggésben áll a szamos- és erdőháti talajviszonyokkal, a kukorica termesztésének megnövekedésével a paraszti gazdaságokban az első világháború után s ezzel kapcsolatban azzal is, hogy régi vetési mód mellett, a nagyobb területen folytatott termesztés miatt, a kapálást kézi munkával nem tudták többé ellátni, s át kellett térni a kukorica soros vetésére, az ekekapa használhatása érdekében.

Adatközlőim egyhangú állítása szerint, az első világháborúig Magosligeten a paraszti gazdaságok szántóföldjüknek több mint háromnegyedét őszi és tavaszi gabonával vetették be. Legtöbb helyen megelégedtek egy-két magyar hold (1200 □-öl) tengeri vetéssel. (1935-ben a magosligeti határ művelés alatt álló területe 887 kat. hold volt, ebből a 33 birtokos kezén levő 50 holdon aluli birtokok összes területe 524 holdra rúgott.³ A kukoricát vagy ahogy itt nevezik, a *málét* egyaránt használták emberi tápláléknak és állati takarmánynak. Az már jó gazda volt, akinek egy *jó bélfja* (egy szekérnyi, kb. 5—6 q) csöves tengerije termett (Turi Gáspár).

Az itteni talajviszonyok miatt lehetőleg igyekeztek a tavasziak alá a földet még ősszel megszántani, jóllehet ez éppen nem volt általános a húszas évek elején sem. A tavasziak alá való őszi szántás csak a 30-as évek elején vált általánossá. Az ősszel felszántott tarlót azonban tavasz-

¹ A vetőgép készítésének elsőbbségét erősen vitatják Magosligeten. Tar Ambrus szerint az első példányt az ő apja készítette mintegy 30 évvel ezelőtt. (Ezt a példányt az Orsz. Mezőgazd. Múzeum vette meg.) Kiss Gedeon szerint elsőnek Kelemen Gyula csinálta. Turi Gáspár tudomása szerint Tar Ambrus Kiss Gergellyel együtt volt először ilyen vetőgépe, utána Kiss Andrásnak és Kelemen Gyulának. Egy-két év múlva már volt az egész falunak. A jelenlegi formájában Turi József készítette elsőnek, az eredeti formáját s a vetőcsövét a későbbi tapasztalatok alapján ő alakította át.

² Balassa Iván A magyar kukorica. Bp., 1960. 141—146.

³ M. Stat. Közl. Új Folyam. 99. k. 207.

szal 3—4 ujjnyi mélyen, tehát *csékélyebben*, mint az őszi szántás, ismét meg kellett szántani. A tavaszi szántás mindig *hátára* történt, azaz a parcella közepén a földet össze vették, s így a szántás lapos bakhátas lett, a két szélső barázda a meggyült csapadékvizet elvezette. A kukoricát gabona módjára, kézzel szorva vetették és beboronálták. Szorva vetésnél egy kis holdra egy negyedrészt (a véka negyedrésze, kb. 8 liter) mag kellett. Az így vetett kukorica igen egyenetlenül kelt és kapálásnál igen ritkára is hagyták, hogy „a bika meg tudjon közte heverni.” (Kiss Gedeon, Turi Gáspár).

A kukoricát kétszer kapálták meg. Az első kapálásnál a *hontot* a tövéről a vetetlen föld közepére, a másodikkal a kukorica tövére húzták. Így a kapálás igen sok időbe került, mert egy ember 200 □-ölnél többet naponta nem tudott bekapálni, s az első kapálást a sokszor fontosabb szénakaszálás, a másodikat pedig az aratás szorította. Ez volt az oka, hogy a kukorica termesztésének nagyobb arányú kiterjedése után a sorban való vetésre kényszerültek. Másik, szintén nem jelentéktelen ok volt az is, rájöttek, hogy a sorvetésnél nagyobb a terméseredmény. A sorvetés által lehetővé vált az ekehasználat, az ekehasználat után pedig egy ember egy hold földet játszva be tudott kapálni.

A málévető meghonosodását megelőzően már kísérleteztek egyesek a sorbavetéssel, mégpedig eke után barázdába. Az 1920-as évek végén kezdődött el ez a módszer, amely abból állott, hogy az eke szarvára akasztott vederből vagy a szántó oldalára akasztott tarisznyából minden második, később általában minden harmadik barázdába kézből pergették a szemet. A szemet úgy pergették, hogy az a barázda fenekére, annak külső oldala mellé kerüljön. Azt tartották, hogy a kukorica csak akkor kezd igazán dolgozni, mikor a gyökere már a kemény földbe ér (Kiss Gedeon). Így már a vetés, többé-kevésbé sorosan kelt s ezt már lehetett ekekapálni is.

Az adatközlők egyértelműen azt állítják, hogy a *málévetőgép* a vetés gyorsítása, szabályosabbá tétele és ló- vagy tehénfogatos ekehasználatának lehetővé tétele érdekében terjedt el. A közölt gépből 1960-ban 24 darab volt a faluban, 64 önálló gazdaságban. Az első vetőgépek a mostanitól csak abban tértek el, hogy azoknak csöve, kerek pléh cső volt. Ez azonban hamar eldugult, ezért Turi József és fia Gáspár a gyári vetőgépekről leszerelt csoroszlyás csöveket szereltek az általuk készített málévetőkre. Az első példányokon a csövek távolsága 80 cm volt, ezt is csökkentették 75 cm-re, ezáltal egy hold földön kb. 5 q csövestengeri többletet tudtak termelni.

A vetőgép ötletes, egyszerű, s ennek ellenére szilárd megoldású. Lényegében egy 156 cm hosszú, 37 cm széles, 4 × 4 cm vastag, gyalult akácfaából álló keret. A keret elejére van a 65 cm átmérőjű ekekerék felszerelve. Az alapváz hátsó részén, keresztbe van ráerősítve a 100 cm hosszú, 33 cm széles tartókeret, amely deszkából két fordított csónagúla alakú magtartó van szerelve. A két magtartóban közös tengelyre erősített, 23 cm átmérőjű vetőkerék forog. A vetőkerékek tömör deszkából vannak kivágva és élükön 18—18 cm távolságra 4—4, pléhből készült kanálka van szorva. A hosszanti keret végére van erősítve a fackéhez hasonló nyárfából faragott szarv.

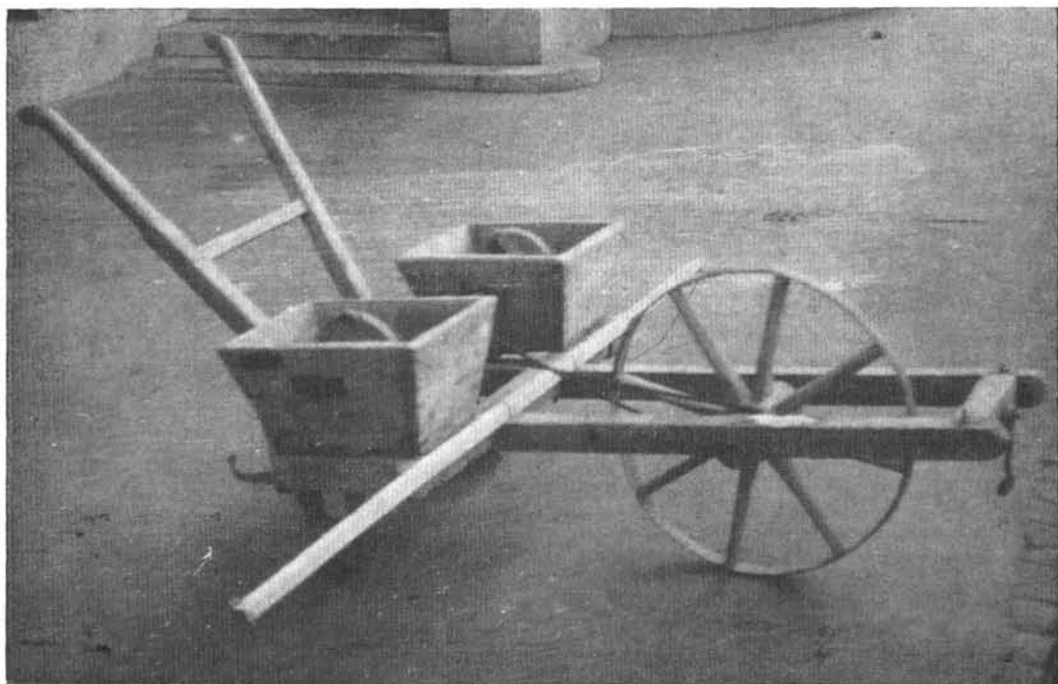
A két magtartó alá egy-egy, gyári vetőgépről leszerelt, csoroszlyás vetőcső van felerősítve csavarral. A keresztvágón, a magtartó elé van szegezve a 115 cm hosszú sorhúzó lécs, amelynek két végén egy-egy madzag lóg le a földig, ennek nyomán vezetnek visszafelé a jobb-, illetve baloldali csövet. A vasalás hideg kovács-

munka, az eresztékek csavaros pántokkal vannak megerősítve. A váz elején a keresztfa közepére horog van becsavarozva, erre lehet a hámfát vagy kiséfát akasztani. A gépet egy vagy két ló vagy tehen húzza, két igással egyenletesebb sorokban lehet vetni.

A vetés úgy történik, hogy a kerék tengelyére keresztbe vetett kerékpárlánc a vetőkorongot a kerék mozgásával egy irányú mozgásba hozza, és a vetőkorong élére szerelt kanálkák a magtartóból egy vagy két kukoricaszemet a tartó hátsó, belső oldalára szerelt tölcser alakú nyílásba dobnak, ahonnan a csövön keresztül a földbe kerül.

Az adatszolgáltatóim egybehangzóan vallják, hogy ez a málévető sokkal jobb, mint a gyári vetőgép. A húszas években volt már soros vetőgép több is a faluban, de csupán búzavetésre használták, kukoricához sohasem. A vetőgép ugyanis a csövére rakott súlyok miatt a talaj lazább vagy keményebb voltához képest mélyebbre vagy magasabbra rakja a szemeket, s utána a kelés egyenetlen. A málévetőt a mögötte menő ember szarvainál fogva vezeti, a nagyobb gör így kikerülhető, keményebb helyen pedig mélyebbre nyomhatja. 1961 száraz tavaszán a málévetővel vetett kukorica sokkal jobban kelt a tsz-ben, mint a traktorvontatású géppel vetett.

Turi Gáspár szerint ő és édesapja több példányt is készítettek a faluban, de mások is csinálták. Ők maguk ötöt készítettek, vittek tőlük Uszkába és Tiszabecseire is. 1946 óta egyet csinált 600 Ft-ért, korábban

61. kép. A magosligeti málévetőgép

egyét búzáért adott el. Akinek nem volt a faluban, mástól kérte kölcsön, de hért nem fizettek érte. Egy nap három ember is elvetett egy vetővel. Hasonló szerkezetű málévetőt az Erdőhát és Szamosahát több falujában is látott használatban (61. kép).

Balogh István

DIE MAISSÄMASCHINE VON MAGOSLIGET

Während des Sammels im Jahre 1960 für den Néprajzi Atlasz (volkskundlichen Atlas) stiess der Verfasser in Magosliget auf eine bäuerliche Sämaschine für Mais. Diese Art einer Maissämaschine kennt die Monographie I. Balassa nicht.

Der Verfasser gibt eine eingehende Beschreibung dieser Maschinenkonstruktion, ihrer Betriebsweise, ihres Vorteils bei der Anwendung gegenüber den fabrikmässig erzeugten Sämaschinen, weiters weist er auf Gründe ihrer Verbreitung hin. Der Hauptgrund ihrer Verbreitung besteht darin, dass diese „málévetőgép“ (Maissämaschine) das Säen beschleunigt, reguliert, und dadurch die Möglichkeit der Verwendung einer Pflughau gibt. In Magosliget hält man sie für besser als die Fabrikproduktion, weil mit der „málévető“ im Jahre 1961 gesäte Mais viel besser aufkeimte, als mit der vom Traktor gezogenen Maschine. Ihrer Meinung nach ist die durch sie angefertigte Maschine für den Boden dieser Gegend angemessener. Die Maissämaschine rein bäuerlicher Erfindung hat die Agrotechnik der Aussaat und der Bearbeitung des Maises umgestaltet.

I. Balogh

КУКУРУЗНАЯ СЕЯЛКА В ДЕРЕВНЕ МАГОШЛИГЕТЕ

В 1960-ом году в ходе собирания материалов для Этнографического Атласа в деревне Марошлигете нашел автор крестьянский инструмент в роде кукурузной сеялки. Эта форма кукурузной сеялки в монографии Ивана Балашши не упоминается.

Автор подробно описывает о структуре сеялки, о принципах ее работы, о выгодах ее пользования по сравнению с сеялкой, приготовленном на фабрике, кроме этого о причинах ее распространения. Главной причиной ее распространения он считает тем, что эта сеялка ускоряет рассеивание кукурузы, нормализует его, вследствие чего пользование запашником облегчается. Эту сеялку люди в деревне считают лучшей сеялки, изготовленной на заводе, потому что кукуруза сельскохозяйственного кооператива, рассеянная в 1961-ом году этой крестьянской сеялкой, гораздо лучше показывалась чем кукуруза, рассеянная сеялкой с тракторной тягой. По нашему, на пашнях деревни гораздо лучше работает сеялка, конструированная крестьянами, чем сеялка, приготовленная на заводе. Это чисто крестьянское изобретение преобразовало агротехнику рассеивания и обрабатывания кукурузы.

И Балог